

Editör:
PROF. DR. HAYDAR ÇAKMAK

ULUSLARARASI İLİŞKİLER:
GİRİŞ, KAVRAMLAR
VE
TEORİLER

Doğu Kitabevi - 60
Sosyologca Kitapları Dizisi - 34

Sosyologca Kitapları Dizisi Yayın Yönetmeni
Ertan Eğribel-Ufuk Özcan

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni
Atilla Ceylan

T.C
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No:
16997

Baskı-Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd.Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No: 244
Topkapı/İSTANBUL
Tel: 0212 576 01 36

1. Baskı: Ocak 2014

Bu kitabın tüm yayın hakları Doğu Kitabevi'ne aittir.
Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar ve görseller
Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi
geređi yayınevinin iznini gerektirir.

ISBN: 978-605-5296-46-9

Doğu Kitabevi
Cağaloğlu Yokuşu, Narlıbahçe Sokak, No: 6 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 0212 527 29 26 Faks: 0212 527 29 26

www.dogukitabevi.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
ÖZGEÇMİŞ	6
KISALTMALAR	7
GİRİŞ	9

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN DİSİPLİN OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI VE NİTELİKLERİ

1- Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası İlişkilerin Gelişimi	13
2- Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Eğitimi	19
3- Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları	22
a- Diploması	22
b- Barış	28
c- Savaş	32
d- Kriz	37
e- Emperyalizm	47
f- Küreselleşme	50
g- Çıkar	56
h- Güç	60
i- Güvenlik	65
4- Uluslararası İlişkilerin Disiplinlerarası Niteliği	70

İKİNCİ BÖLÜM: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE AKTÖRLER

1- Devlet	77
2- Uluslararası Örgütler	80
3- Hükümet Dışı Kuruluşlar ve Sivil Toplum Örgütleri	86
4- Çok Uluslu Şirketler	89
5- Etnik Gruplar	93
6- Terör Örgütleri	98
7- Bireyler (Gerçek Kişiler)	107
8- Baskı Grupları ve Lobicilik	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN TEMEL YAKLAŞIMLARI

1- İdealizm	115
2- Realizm	117

3- Neorealizm.....	121
4- Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm).....	125
5- Liberalizm	130
6- Bağımlılık Yaklaşımı.....	135
7- Entegrasyon Teorileri	139
8- Karar Alma Yaklaşımları.....	146
9- Kritik Teori.....	156
10- Postmodern Yaklaşım.....	159
11- Feminist Yaklaşım	164
12- Demokratik Barış Teorisi	169
13- Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi	181

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEMİN TEMEL GELİŞİMİ	197
1- Vestfalya Sisteminin Temelleri	197
2- Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşları.....	201
3- Viyana Kongresi ve Güç Dengesi Sistemi	206
4- Uluslararası Rejimler.....	212
5- Milliyetçilik ve Liberalizm	213
6- Birinci Dünya Savaşı ve İki Savaş Arası Düzen	223
7- İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş.....	227
8- Soğuk Savaş Sonrası Düzen	237

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN

TEMEL SORUNLARI.....	247
1- Medeniyetler Çatışması	247
2- Francis Fukuyama ve “Tarih’in Sonu”	251
3- Uluslararası Terörizm.....	256
4- Uluslararası Krizler	262
5- İnsani Hukuk.....	270
6- Çevre Sorunları	272
7- Etnik Çatışmalar	282
9- Yoksulluk.....	284
10- Uluslararası Göçler.....	288
11- Algılamalar (perception)	295
12- Din ve Uluslararası İlişkiler	298
13- Küresel Totalitarizm	305

ÖNSÖZ

Türkiye'deki uluslararası ilişkiler literatürü maalesef zengin değildir. Bir çok konuda özellikle de uluslararası ilişkiler teorileri konusunda literatürde ciddi bir boşluk vardır. Bu nedenle biz de bir grup akademisyen arkadaşla bu kitabı hazırlama kararı aldık. 20 farklı üniversiteden 32 arkadaşın katkısıyla 54 başlığın yazılması, organizasyonu, düzeltilmesi ve baskıya hazır hale getirilmesi gerçekten çok ciddi bir çabayı gerektirmiştir. Kitabın planlanmasında özellikle başlıkların belirlenmesinde Prof. Dr. Çınar Özen, Doç. Dr. Nail Alkan ve Doç. Dr. Haluk Özdemir'in önemli katkıları olmuştur. Gelen metinlerin tasnifinde ve gözden geçirilmesinde başta Bilal Karabulut olmak üzere bölüm asistanlarımız; Ecehan Somuncuoğlu, Mesut Taştekin, Yalçın Sarıkaya, Elçin Ertuğrul, Serpil Güdül, Murat Saraçlı, İrşat Sarıalioğlu ve Burak Tangör önemli katkılarda bulunmuşlardır. Hepsine teşekkür ederim. Ayrıca bu kitabın hazırlanmasına başlık yazarak doğrudan katkı yapan tüm arkadaşlara sonsuz teşekkürler ederim. Türkiye'deki Uluslararası İlişkiler literatürüne bir katkı yapması dileğiyle.

Editör
Prof. Dr. Haydar Çakmak

ÖZGEÇMİŞ

Prof.Dr. Haydar akmak, lisans eğitimini Fransa'nın Dijon kentinde, Bourgogne Üniversitesi'nde (Faculte De Sciences Humaines), yüksek lisansını Besançon kentinde Franche-Compte Üniversitesi'nde (Faculté De Sciences Humaines), doktorayı Paris-x Nanterre Üniversitesi'nde (Faculté De Droit et de Sciences Politiques) yapmıştır. 1994-2000 yılları arasında Trabzon Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanlığı ve öğretim üyeliği yapmıştır. 2000-2001 Eğitim ve Öğretim yılında Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanlığı ve öğretim üyeliği yapmıştır. 1999 yılında Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Doçent olan yazar, Nisan 2002 yılında Ankara, Gazi Üniversitesi uluslar arası ilişkiler bölümüne gelmiş, 2005'de uluslar arası ilişkiler anabilim dalında Profesör olan Haydar akmak, 2006-2012 yılları arasında bölüm başkanlığı yapmıştır. Halen aynı bölümde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. hcakmak@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde teoriye ihtiyaç var mıdır? Sorunun cevaplandırılması oldukça zordur. Zira Uluslararası ilişkiler teorisi çalışan akademisyenler böyle bir soruyu dahi kabul etmemektedirler. Fakat, bugünkü uluslararası ilişkilerin uluslararası ilişkiler teorisine uyduğunu ya da uluslararası ilişkileri yapanların teorilere uymaya çalıştığını iddia etmek zordur. Ünlü Fransız diplomat ve devlet adamı Charles Maurice de Talleyrand Perigord(1754-1838) bir ülke için en kötü işlerden birisinin yöneticilerin yan odaya geçerek bir kitaba bakıp onları uygulamaya çalışmalarıdır,der. Dolayısıyla kitaptaki teorileri uygulamaya çalışmak devletler için sorun yaratabilir. Ancak teorilerin tamamen göz ardı edilmesi de çok doğru değildir.

Uluslararası bir demokrasiden söz etmek olanaklı değildir. Yani ülkeler birbirleriyle ilişki kurarken her zaman birbirlerinin hak ve hukukuna saygı gösteriyorlar mı? Birbirlerine zarar vermeden birlikte barış içinde yaşayabiliyorlar mı? İdealist teori yanlılarının dediği gibi veya öngördüğü gibi uluslararası hukuk ve kurallara uyularak barış sağlanıyor mu? Bu ve benzeri soruları çoğaltmak mümkündür. Uluslararası ilişkilerin nasıl olması gerektiğini yazılı, teorik düşüncenin ürünü teorilerden ziyade uygulayıcı ve yönlendirici devletlerin bir başka ifade ile güçlü devletlerin ve liderlerin belirlediğini görüyoruz.

Uygulanan uluslararası ilişkilerden yola çıkılarak bir teori yazılabilir. Ancak önce teori yazıp sonra uygulamak çoğunlukla olanaksızdır. Uluslararası ilişkiler değişken bir yapıya sahiptir. Bir insan anatomisi gibi ele alıp organların görevlerini, yapısını izah etmek mümkün değildir. Bütün sosyal bilimlerde olduğu gibi uluslararası ilişkilerde zamana bağlı olarak değişmektedir. Bu normal ve önüne geçilemez bir süreçtir. Daha önceki yüzyıllarda, uluslararası ilişkiler konusuyla uğraşan ve teori üreten düşünürlerle yirmi birinci yüzyıl düşünürleri arasında önemli farklar vardır. Zaman insanları, devletleri, sistemleri ve mantaliteleri değiştirmektedir. Bunlara ilave olarak uluslararası ilişkileri etkileyen iletişim, ulaşım, basın ve yayın olanakları, silah teknolojisindeki ilerlemeler, toplumsal yaşam, ekonominin aldığı boyut ve benzeri değişiklikler gayet tabi ki uluslararası

ilişkileri de önemli oranda değiştirmektedir. Ancak değişmeyen bir şey vardır. Oda uluslararası ilişkiler kuramını hep Batılı düşünürlerin belirlemesi ve örneklemelerde çoğunlukla Batılı devletlerden olmasıdır. Batılıların bunu yapmaları normaldir. Zira kendilerinden hareketle düşünüp kendilerinden örnekler vermektedirler. Düşündürücü olan Batılıların yarattığı bu sistem Doğululara uymasa da Doğuluların bu sistemi kabul etmeleridir.

Doğulu aydın ve yöneticiler Batılı sistemler kendilerine uymadığı zaman Batılı sistemi sorgulamak yerine kendilerini sorgulamakta ve çoğu zamanda sorunlarına bir çare bulamamaktadır. Batı devlet yönetimi ve modeli dikkate alınarak teoriler geliştirilmiştir. Devletlerarası ilişkilerde din ve medeniyet etkisi söz konusu olduğunda hep Hristiyan dini ve Batı medeniyeti ölçü olarak alınmaktadır. Oysa ki geçmişte bir İslam medeniyeti ve devlet anlayışı, Uzak Asya, Çin, Afrika, Hindistan, Konfüçyus ve Budist felsefesi, medeniyeti ve devlet yönetim anlayışları vardır. Bu medeniyetlerin şekillendirdiği hayat tarzı, yaşam felsefesi ve devlet yönetimi ile uluslararası ilişkiler felsefesi vardır. Bu değişik anlayışların uluslararası ilişkiler teorilerine hak ettikleri kadar etki yaptıkları kanaatinde değiliz. Bunun sorumluluğu daha çok Batılı kaynakları sorgulamayan, Batıya kayıtsız teslim olmuş Doğulu aydınlardadır.

Bütün canlıları eşit tutan Hint felsefesinin; din, dil, ırk ayrımı yapmadan kim olursan ol gel diyen ünlü Türk düşünürü Mevlana felsefesinin; gelin canlar bir olalım diyen Yunus Emre'nin; komşusu aç iken tok uyuyan bizden değildir gibi düşünceye ve kurala sahip İslam dininin uluslararası ilişkiler teorilerine veya uluslararası ilişkiler sistemine vereceği bir şeyler yok mudur? Uluslararası ilişkilerin Hümanist düşüncelerinin temelinde hep Batılı değerler kullanılmaktadır. Doğulu din ve kültürlerde de çok sayıda Hümanist yaklaşımlar, dinler ve Milletlerarası dostluk ve kardeşlik öğeleri vardır. Devlet, siyaset ve uluslararası ilişkiler konularında yazılanlar Grek, Latin ve Roma örnekleriyle yapılmaktadır.

Antik Yunan'daki düşünür ve politikacıların her hareketinde bir keramet bulunmaktadır. Çin devlet anlayışından, Hint Felsefesinden, Japon siyasi yapılanmasından nadiren söz edilir. Örneğin, 8.yüzyılda Göktürk Hakanı Bilge Kağan'ın kardeşi Kültiğin için diktirdiği yazılı taş abidenin (Orhun Abideleri) uluslararası ilişkilerde önemli bir belge niteliği taşıması gerekir. Fakat, herhangi bir uluslararası ilişkiler yapıtında Orhun Abideleri'ne rastlamak mümkün değildir. Eğer bu eser Batılı bir halkın geçmişinde bulunsaydı, tarihinin bir parçası olsaydı bugün bu anıt uluslararası ilişkilerin önemli belgeleri arasında olurdu demek herhalde abartılı olmaz. Sözü geçen abidede Bilge Kağan şöyle diyor: "Çin Milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş, tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış, yaklaştırp konduktan sonra kötü şeyleri o zaman düşünür. İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılrsa kabile-

si, milleti ve akrabasına kadar barındırmazmış'. Gerçekten de Çin'in tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp Türkler çok büyük zararlara uğradılar. Bu tarihi belge Yunan şehir devletleri arasındaki mahalle kavgaları niteliğindeki olayların belgelerinden daha az önemli değildir. Kısaca tek yanlı ve kaynaklı bilimsel çalışmalar dünya gerçeğini yansıtmaz.

Bilim evrenseldir ve bu nedenle sosyal bilimlerde, özellikle de uluslararası ilişkilerde, evrensel bir kural konulacaksa, genel bir teori yazılacaksa dünyadaki bütün halkları, kültürleri, dinleri ve felsefeleri dikkate alarak gerçek anlamda evrensel veya bilisel bir yapıt yapılması gerekir.

Uluslararası ilişkiler yazımlarının bir başka sorunu Batılı kaynakların çokluğu ve yönlendirici nitelik taşımasıdır. Örneğin Huntington'un Medeniyetler Çatışması tezi. Bu konuda tarih boyu yazılıp çizilmiştir çünkü medeniyetler sürekli çatışmıştır. Müslümanlarla Yahudiler arasındaki çatışma İslamiyet'in doğuşundan Filistin-İsrail savaşına kadar süreklilik arz etmiştir. İslamiyet ile Hristiyanlık arasında yaşanan Haçlı seferlerinden Osmanlı-Bizans savaşlarına, Kurtuluş Savaşı'ndan Türk-Yunan savaşına kadar bu çatışma süreklilik arz etmiştir. Almanya'da Türklere, Fransa'da Araplara, İngiltere'de Hint ve Pakistanlılara, ABD'e zencilere karşı yapılan hareketlerin hemen hepsi aslında kültür ve medeniyet çatışmasıdır. Huntington bu konuyu yeni bir keşifmiş gibi sunarak ABD'nin yeni küresel politikalarına dayanak oluşturmaktadır. Bu entelektüel bir düşüncenin ürünü olmaktan ziyade ABD'nin derin devletinin bir ürünüdür. Doğulu aydınlar ve kaynaklar Batılı yazıları sorgulama cesareti gösteremedikleri için, gösterenlere de Batı karşıtı, medeniyet karşıtı, bilim dışı gibi nitelendirmelerde bulunulduğu için Doğuda Batılı kaynaklar yeteri kadar irdelenip analiz edilmemektedir.

Bu yazdıklarımız Batının ve biliminin reddi anlamına gelmemelidir. Ve öyle algılanmamalıdır. Sadece Batının da yanlı, yönlendirici olabildiğini ve Doğulu aydınların sorgulamadan kabullenmemeleri gerektiği vurgulanmak istenmiştir. Hiç şüphe yok ki Batı teknolojiye, ekonomide, askeri konularda dünyanın geri kalanından ileridedir ve uluslararası ilişkilerde önemli ve belirleyici rol oynamaktadır. Bu durum diğer toplumların hak ve hukukuna ortadan kaldırmaz. Az ya da çok bütün toplumların uluslararası ilişkilere katılımını sağlamak için illaki teknolojik kalkınmışlık gibi koşullar aranmamalıdır. Sosyal bilimlerde ürün vermek sadece kalkınmış ülkelerin aydınlarının bir özelliği olmamalıdır. Örneğin ABD hakkında, Çin hakkında, Rusya hakkında küçük ve kalkınmamış ülkelerin aydınlarının yazdıkları da dikkate alınmalıdır. Konuyu daha da somutlaştırsak; bir İngiliz veya Ugandalı ABD hakkında ancak üç alternatifli bir düşünce açıklayabilir. 1-ABD iyidir. 2-ABD iyi değildir. 3- ABD bazen iyidir bazen değildir. Dolayısıyla bilim adamının kimliği ne olursa olsun dördüncü

bir alternatifi olamaz bu İngiliz’de olsa Alman’da olsa fark etmez. Bir başka deyişle yeni bir keşif yoktur.

Sosyal bilimlerin bütün dallarının bir teorisi vardır. Dolaysıyla uluslararası ilişkilerinde bu bağlamda bir teorisi vardır. Ve günümüzde uluslararası ilişkiler eğitiminde haklı olarak okutulmaktadır. Ancak teorinin ne anlama geldiği ve ne işe yaradığı tartışmalıdır. Biz yine de teorinin bir tarifini yapmak istiyoruz: “Teori genel anlamda bir disiplinin oluşumu, uygulanması ve sonucu arasındaki ilişkiyi düzenlemeye çalışan, sözü edilen disiplini bir çerçeveye oturtan, belli kural ve prensipler koyan, yorumlayan bir olgudur.” Bu tarif çerçevesinde teoriyi ele alıp incelediğimizde gayet tabi ki bilimsel bir kavram olduğunu yadsıyamayız. Ancak teorinin prensiplerini ve kurallarını kimin belirlediği ve yorumladığı da bir o kadar önemlidir.

“Uluslararası ilişkilerde teori gerekli midir?” sorusu aslında cevaplandırılması gereken bir sorudur. Zira teori zaten vardır. Var olan bir olguyu yok saymak veya yokmuş gibi davranmak rasyonel bir yaklaşım değildir. Ancak faydalımı faydasız mı sorusuna yanıt verilmesi gerekir. Sözü uzatmadan bu sorunun cevabını ünlü Fransız din ve devlet adamı kardinal Richelieu’nün bir veciz sözü ile yanıtlayalım: “Bir devlet için en tehlikeli şey ülkeyi kitaplardan çıkartılan veciz sözlerle yönetmektir.” Teorisyenler ve teoriyi savunanlar Rivhelieu’nün bu sözünde payına düşenleri kuşkusuz alacaklardır. Barışı, kardeşliği, hakkı, hukuku, eşitliği, ulusların mutluluğunu savunan ve uluslar arasında zenginliğin adil dağıtıldığı bir dünyanın yaratılmasına yardımcı olan her şey akılcıdır ve gereklidir. Sömürünün, düşmanlığın ve adaletsizliğin olmadığı mutluluğun, zenginliğin ve barışın olduğu bir dünya dileğiyle.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN DİSİPLİN OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI VE NİTELİKLERİ

1- BİR BİLİM DALI OLARAK ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ¹

Uluslararası ilişkiler kavramı genel anlamda egemen devletler arasındaki siyasal ve hukuksal ilişkileri nitelendirmek için kullanılmaktadır. Bu bakış açısı ile bakıldığında uluslararası ilişkiler tarihinin modern ulus devletlerin ortaya çıktığı 1648 Westphalia Barışı ile başlatıldığı görülmektedir.² Ancak bir disiplin olarak uluslararası ilişkilerin salt devletler arası ilişkileri incelediğini öne sürmek eksik bir değerlendirme olur. Esasında uluslararası ilişkiler bilimi hükümetler, halklar ve bireyler arasındaki ekonomik, siyasi, ticari, askeri, kültürel, toplumsal vb. tüm ilişkileri inceler. Daha geniş bir ifade ile uluslararası ilişkiler, hem devletler arasında hem de bir devletin bireyleri ve toplumsal grupları ile diğer devletin birey ve toplumsal grupları arasında meydana gelen her türlü resmi ya da gayri resmi etkileşimi içine almaktadır.³ Uluslararası ilişkilerin bilimsel bir disiplin olması sürecinde başvurulmuş başlıca kavramlardan biri olan “uluslararası” kelimesinin kökenine gelince, kavram orijinal olarak ilk kez XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Jeremy Bentham tarafından kullanılmıştır. Ancak kavramın latince de aynı anlama gelen *intergentes* kavramına karşılık olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Kavramı kullanan yazarlar uluslararası kelimesini latince de *jus gentium* diye ifade edilen ve hukukun bir dalı olarak egemen uluslar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralları içeren uluslararası hukuku ifade etmek için kullanmışlardı. Dolayısıyla kavram aslında, uzunca bir süre yalnız egemen devletler arasındaki siyasal ve hukuksal ilişkileri anlatmak için kullanılmıştı.⁴ Nitekim, bir hukukçu olan Bentham da 1798 yılında yazdığı “*Principles of International Law*” adlı çalışmasında kavramı egemen devletler arasındaki siyasal ve hukuksal ilişkileri ifade etmek için kullanmıştı.

¹ Doç. Dr. Veysel Ayhan; Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretim Üyesi.

² Westphalia Barışı ile devletlerin egemenliği, hukuksal eşitliği ve sınırların dokunulmazlığı prensipleri kabul edilmişti. Bkz., http://en.wikipedia.org/wiki/Peace_of_Westphalia (e.t. 18.10.2006).

³ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, 6. Baskı, İstanbul: Alfa Yay., 2006, s.47.

⁴ Ibid., s. 46.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE AKTÖRLER

1- DEVLET¹

Aynı kelime ile, birbirinden tamamıyla farklı şeyleri ifade etmeye dair örnek arandığında “devlet” kavramı ilk akla gelmesi gerekenlerden biridir. Kurumlar dizisi, bir toprak parçası üzerinde var olan iktidar, tarihî bir varlık, felsefî bir ideal, herkesin uymak zorunda olduğu otorite, düzen ve asayiş gibi. Devlet, bir ejderha veya canavar olarak tasvir edilirdi. Kimi için bu canavar koruyan ve toplumu barış içinde tutan bir otorite; kimi için vergi toplayan, kimi için haklıyı haksızdan ayıran bir güçtür. Şekilsiz, kokusuz, renksiz, dokunamadığımız, göremediğimiz ama tezahürleri ile varlığından emin olduğumuz soyut bir kavram ve kurumdan bahsediyoruz. Bu belirsizliğin içinde en çok hükümet ve devlet deyimleri birbirine karıştırılır. Başlangıç olarak şunu bilmeliyiz: İnsanların toplum halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte, toplumu sevk ve idare eden iktidarlar, sonraları da hükümetler ortaya çıkmıştır. Devlet ise, bugün tanıdığımız güçlerle donanmış olarak ancak 15. yüzyıldan sonra tarih sahnesine çıkabilmiştir. Hükümet devletin önemli bir parçasıdır, ama sadece onu meydana getiren elemanlardan biridir.

Devleti yakından tanımak için onu, benzeri güçlerle ve iktidarlara karşılaştırabiliriz. Bir toplumun içinde doğuyor ve birey haline geliyoruz. Yaşadığımız ülkenin sınırları içinde, bütün bireyler üzerinde güç sahibi olan bir kurumun yani devletin çatısı altında yaşıyoruz. O kurumla ilişkimiz bizi vatandaş haline getiriyor. Haksızlığa uğradığımızda onun adaletine müracaat ediyoruz, onun okullarında okuyor, sağlık kuruluşlarında tedavi görüyoruz. Bizim kazancımıza “vergi” adıyla el koyuyor, bizi askere alıyor, yasaklar koyuyor. En önemlisi de onun üzerinde hiç bir güç bulunmuyor. Onun koyduğu kurallara, yani kanunlara itaat etmek zorundayız. İktidarı elinde bulunduran ve kullanan güçlerden hiç birinin bu sıraladıklarımıza benzer ayrıcalıkları ve yetkileri yok. Bu yüzden devlete kurumların kurumu adını veriyoruz.

¹ Prof.Dr. Mümtaz’er Türköne :Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN TEMEL YAKLAŞIMLARI

1- İDEALİZM¹

Liberalizm, daha önce de bahsedildiği gibi, Uluslararası İlişkiler disiplinin- de pek çok teoriyi de derinden etkilemiştir. Bunların en önemlisi ideailimzdir, özellikle I. Dünya Savaşı sonrası yeni bir dünya düzeni kurma çalışmaları sı- rasında ortaya çıkan ve zamanın Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'ın öncülüğünü yaptığı İdealizmdir.

Savaş sonrası başlayan ve uluslararası sistemi bir daha savaşlara meydan ver- meyecek şekilde düzenlemeyi amaçlayan reform çabaları, büyük ölçüde Kantiyen ve Grotiye Liberalizmin etkisinde kalmıştır. Bu reform çabaları "ulusal alanda otoriter-mutlakiyetçi rejimler yerine demokrasinin yerleştirilmesi ve uluslararası sistemde gizli diplomasi yerine açık diplomasinin geliştirilmesi, uluslararası hu- kukun güçlendirilmesi ve yeni uluslararası kurumların kurulması düşüncelerini ön plana"² çıkarmışlardır. I. Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde ortaya çıkan bu görüşler, savaşların anlamsız olduğunu ve böyle felaketlerin tekrarlanmaması için gerekli derslerin çıkarılması gerektiği üzerine yoğunlaşmaktaydı. "Çıkarılan bu temel derslerde; özellikle savaşın ortaya çıkışında ülkelerin "yetkeci-baskıcı" yönetimlerle idare edilmeleri ve dolayısıyla liderlerinin demokratik sorumluluk- larının olmamasının yanı sıra anlaşmazlıkların artmasını önleyecek uluslararası mekanizmaların azlığının ve yetersizliğinin de gelişmelerde önemli rol oynadığı vurgulanmıştır"³.

Aydınlanma çağıının liberal fikirlerinden, özellikle klasik Liberalizmin akla ve ilerlemeye ilişkin düşüncelerinden etkilenen ve daha sonra Realistler tara- fından İdealizm olarak adlandırılan bu düşünceler, 19. yüzyılda yaygınlaşan liberalizmin insan doğasına bakış tarzından da önemli ölçüde etkilenmiştir.

¹ Prof. Dr. Yücel Bozdağlıoğlu:Adnan Menderes Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

² Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", Atila Eralp (ed.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 62.

³ a.g.e., s. 61.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEMİN TEMEL GELİŞİMİ¹

1- VESTFALYA SİSTEMİNİN TEMELLERİ

Kutsal Roma İmparatorluğu, 962 yılında I. Otto'nun Roma'da taç giymesiyle başlamış ve 1806 yılında Napolyon Bonapart'ın Ren Konfederasyonunu kurmasıyla tarihi misyonunu tamamlamıştır. Tarihi gelişim içerisinde ve özellikle de 1648 yılında Otuz Yıl Savaşlarının ardından imzalanan Westphalia Barışı ile söz konusu imparatorluk, 360 kadar küçük devletlere bölünmüştü.²

Kutsal Roma İmparatorluğu, Avusturya'nın kontrolü altındaydı. Protestan Bohemya'nın, Katolik Avusturya İmparatoruna karşı ayaklanması neticesinde, 1618 yılında hemen hemen bütün Avrupa devletlerinin az ya da çok müdahil oldukları Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) cereyan etmiştir. Gerçekte bu savaşların arkaasında, İmparator II. Ferdinand'ın bütün Almanya'yı Katolik yapmak, diğer bir deyişle, din yoluyla Alman Birliğini kurmak yatmaktaydı. Ancak, diğer Avrupa devletlerinin de işe karışmaları ve bu savaşlar sonunda imzalanan Westphalia Barışı ile Ferdinand'ın söz konusu planı başarısız olmuş ve Almanya dağınıklığına devam etmiştir.³

Otuz Yıl Savaşları

Otuz Yıl Savaşları, 16. yüzyılda reform hareketleriyle başlayan ve gittikçe gerginleşen dini çatışmanın/mücadelenin doruk noktasıydı. Söz konusu mücadele, Orta Avrupa'da patlak vermiş ve orada cereyan etmiştir. Otuz Yıl Savaşları, Westphalia Barışı ile sona erdiğinde, Avrupa'nın hem doğusunda hem de batısında güçlü devletler ortaya çıkarken, orta kesimi dağınık/parçalanmış olarak kalmıştır.⁴

¹ Prof.Dr. Türel Yılmaz; Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

² Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s.1.

³ Ibid., s.1.

⁴ Torbjon L. Knutsen, (Çev. Mehmet Özey), *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Açılım Kitap, 1.B., Ankara, 2006, s.117,119.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN TEMEL SORUNLARI

1- MEDENİYETLER ÇATIŞMASI¹

Tarihi veya güncel siyasi bir vakıayı yorumlarken medeniyetleri tahlil birimi (unit of analysis) olarak almak mümkündür, ki ünlü tarihçi Arnold Toynbee ve günümüzün tanınmış siyaset bilimcisi Samuel Huntington da bu konuda çalışmalar yapmışlardır. Medeniyet merkezli analizler milletlerin mensup oldukları medeniyet üzerinden yapıldığı için bu tür çalışmaların tarihi ve kültürel bir perspektiften yapılması gerekmektedir.

Arnold Toynbee insanlık tarihinin açıklanması için, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlayanın gerekli olduğunu belirtmektedir. Osmanlı-Avrupa ilişkilerine de bu perspektiften bakan Toynbee, Osmanlı İmparatorluğu'nun II. Viyana muhasarasından sonra Batı'nın İslam Dünyasına karşı bir saldırıya geçtiğini vurgulamaktadır.² Batı Dünyası ile İslam Dünyası arasındaki ilişkilerin geçmişi Batı'nın son birkaç yüzyıldan itibaren Orta Doğu'daki ülkeler üzerinde tahakküm kurmasıyla ciddi bir eşitsizlik temeline oturmuştur. Müslüman ülkeler gelecekte güçlerini arttıramadıkları takdirde, iki medeniyet arasında sağlıklı ilişkiler kurulamayacaktır.³

11 Eylül 2001'de Amerikan'ın Müslüman kökenli teröristlerin saldırılarına maruz kalması ve bunun sonucu olarak Amerika'nın Afganistan'ı, özellikle 2003 Mart'ından itibaren Irak'ı işgal etmesi Müslümanlar nezdinde ABD'nin prestijini ciddi manada sarsmış ve İslam ve Batı medeniyetleri arasında karşılıklı güvensizlikler artmıştır.

Yaklaşık 45 sene süren Soğuk Savaşın (1945-1991) sona ermesinden sonra Sovyetler Birliği'nin 1991 senesinde dağılışıyla beraber, uluslararası sistem tek kutuplu bir şekil almış ve Amerika Birleşik Devletleri modern çağda ilk defa ortaya

¹ Doç. Dr. Umut Uzer; Atılım Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

² Toynbee, Arnold. *The World and the West*. Londra: Oxford University Press, 1953 s.v, 21

³ Uzer, Umut. "Çatışma ve İşbirliği arasında İslam Dünyası ve Batı", *Avrasya Dosyası*, Cilt 10, Sayı 4, Kış 2004, s.141.